

Steven LUKES

VALDŽIA: radikalus požiūris

Įvadas

Šioje mažoje knygelėje pateikiama konceptuali valdžios analizė. Joje aš išdėstysiu požiūrį į valdžią (t.y. valdžios identifikavimo būdą), kuris yra radikalus tiek teorine, tiek politine prasmėmis (ir aš bandau jas artimiau susieti šiame kontekste). Požiūris, kurį aš ginsiu, mano nuomone, plačiai įvertintas "iš esmės ginčytinas" iš vienos pusės ir pritaikomas empiriškai iš kitos. Aš stengsiuosi parodyti, kodėl šis požiūris yra pranašesnis už alternatyvius požiūrius. Aš ginsiu vertinamus ir diskutuotinus šio požiūrio bruožus, kaip privalomus ir parodysiu jo "reikšmingumą" ta prasme, kad hipotezės gali būti patvirtinamos arba paneigiamos empiriniu būdu (nepaisant šiuo metu paplitusių priešingų kaltinimų). Ir netgi pateiksiu tokių hipotezių pavyzdžių, - kai kurias iš jų aš nagrinėsiu taip, kad įrodyčiau jų teisingumą.

Argumentuodamas aš kalbėsiu apie keletą metodologinių, teorinių ir politinių problemų. Metodologinėms problemoms priklauso biheviorizmo trūkumai, vertybių vaidmuo aiškinime ir metodologinis individualizmas. Teorinėms problemoms - klausimai apie pliuralizmo ribotumą arba šališkumą, apie klaidingą sąmonę ir apie tikruosius interesus. Politinės problemos apima tris pagrindinius klausimus, kuriuos nagrinėjo Robert Dahl New Havene /8/ (urbanistinis vystymasis, visuomeninis švietimas ir politiniai paskyrimai), taip pat turtiniai ir rasiniai santykiai Baltimorėje ir oro užterštumas. Apie tai atskirai nebus kalbama, o tik užsimenama atitinkamose diskusijos vietose. Diskusija yra polemiska savo prigimtimi. Galbūt taip yra ir mano atveju.

Diskusija prasideda aptariant požiūrį į valdžią, kuris turi galias istorines šaknis (ryškiausiai Maxo Weberio darbuose) ir darė didelę įtaką Amerikos politologams 1960-ais (Dahl'o ir jo draugų pliuralistų darbai). Tas požiūris buvo kritikuotas kaip paviršutiniškas ir ribotas, vedantis prie nepateisinamo Amerikos pliuralizmo garbinimo, kuris aprašytas kaip atitinkantis demokratijos reikalavimus, ypač populiariame Peter Bachrach ir Morton S. Baratz straipsnyje "Dvi valdžios pusės /1/ ir kitame straipsnyje /2/, kuris vėliau (truputį pakeistas) pateko į jų knygą "Valdžia ir skurdas" /3/. Jų argumentai susilaukė stiprios pliuralistų,

ypač Nelson Polsby /17, 18/, Raymon Wolfinger /20, 21/ ir Richard Melman /14/ kontratakos; bet juos įdomiai apgynė Frederick Frey /10/, o labai įdomaus empirinio pritaikymo sulaukė Matthew Crenson'o knygoje "Oro užterštumo ne-politika" /6/. Aš įrodinėjau, kad pliuralistinis požiūris iš tikrųjų neadekvatus Bacharach ir Baratz žiūrinėjimams. Jų požiūris siekia toliau, bet irgi reikalauja radikalių patikslinimų. Mano strategija padės nubrėžti tris conceptualias schemas, kurios, aš tikiuosi, atskleis skirtingus bruožus šių trijų požiūrių į valdžią, t.y., pliuralistinio požiūrio (kurį aš vadinsiu vienmačiu), jų kritikų požiūrio (kurį aš vadinsiu dvimačiu) ir trečiojo (kurį vadinsiu trimačiu). Po to aptarsiu šių požiūrių privalumus ir trūkumus, o taip pat stengsiuosi pavyzdžiais įrodyti, kad trečiasis požiūris leidžia atlikti gilesnę ir įtikinamesnę valdžios santykių analizę, nei kuris nors iš dviejų pirmųjų.

2. Vienmatis požiūris

Šis požiūris į valdžią dažnai vadinamas "pliuralistiniu", bet vien toliau etiketė jau yra klaidinanti, kadangi Dahl, Polsby, Wolfinger ir kitų tikslas yra pademonstruoti, kad valdžia (pagal jų apibrėžimą) yra faktiškai paskirstyta pliuralistiškai, pavyzdžiui, New Haven'e arba net JAV politinėje sistemoje apskritai. Kalbėti apie "pliuralistinį požiūrį" arba "pliuralistinį traktavimą", kaip tai daro šie rašytojai, arba apie "pliuralistinę metodologiją", reiškia duoti suprasti, kad pliuralistinės išvados jau slypi jo idėjose, traktavime ar metode. Aš, tiesą sakant, negalvoju, kad būtent taip ir yra. Aš galvoju, kad jie gali tam tikrais atvejais padaryti nepliuralistines išvadas. Taip yra, pavyzdžiui, naudojant jų požiūrį į valdžią ir jų metodologiją valdžios identifikavimui (kai valdžios vieta apibrėžiama nurodant, kas nugali priimant sprendimus įsidėmėtinio konflikto atveju), iš to Robert McKenzie /13/ daro išvadą, kad valdžia dvejose pagrindinėse britų politinėse partijose turi piramidės formą ir naudodamas skirtingą požiūrį ir metodologiją nei Samuel Beer /14/ padaro išvadą, kad leiboristų partijoje taip nėra. Pirmasis požiūris duoda elitistines išvadas, jeigu jis pritaikomas elitistinei sprendimų priėmimo struktūrai, ir pliuralistines išvadas, jeigu jis panaudojamas pliuralistinei sprendimų priėmimo struktūrai (o taip pat, kaip aš parodysiu, pliuralistines išvadas, kai panaudojamas struktūroms, kurios apibrėžiamos kaip pliuralistinės, kai tuo tarpu kiti požiūriai į valdžią pliuralistinių išvadų jau nepadarą). Taigi stengdamasis jį charakterizuoti, aš apibrėšiu jo skiriamuosius požymius nepriklausomai nuo pliuralistinių išvadų, kurioms pasiekti jis buvo panaudotas.

Ankstesniajame savo straipsnyje "Valdžios koncepcija", Dahl aprašo savo "iniciatyvią valdžios idėją" kaip "kažką panašaus į tai: A turi

valdžią B tiek, kiek jis gali priversti B padaryti kažką, ko priešingu atveju jis nedarytų" /7, p.80/. Šiek tiek vėliau tame pačiame straipsnyje jis aprašo savo "intuityvų" požiūrį į valdžios santykius kiek kitaip: jis rašo, kad tai, "apima sėkmingą A bandymą priversti B padaryti tai, ko jis šiaip nedarytų" /5, p.82/. Atkreipkite dėmesį į tai, kad pirmasis teiginys nurodo A sugebėjimą ("... tiek, kiek jis gali priversti B padaryti kažką..."), kai tuo tarpu antrasis apibūdina sėkmingą bandymą - tai, žinoma, yra skirtumas tarp potencialios ir tikrosios valdžios, tarp jos turėjimo ir jos vykdymo. Kaip tik pastarasis - valdžios vykdymas - yra pats svarbiausias šiame požiūryje į valdžią (priešingai taip vadinamam "elitiniam" dėmesio sutelkimui į valdžios reputaciją). Pagrindinis Dahl principas veikale "Kas valdo?" yra "kiekviename sprendime nustatyti dalyvius, pasiūliusius alternatyvas, kurios galų gale buvo priimtos, ir pasakė veto alternatyvoms, pasiūlytomis kitų arba pasiūlė alternatyvas, vėliau atmestas. Šie veiksmai tada buvo išdėstyti kaip asmeninės "pergalės" ar "pralaimėjimai". Dalyviai su didžiausiu laimėjimų skaičiumi nuo bendrojo laimėjimų skaičiaus buvo laikomi įtakingiausiais (9, p.336)¹. Trumpai tariant, kaip rašo Polsby, "pliuralistiniu požiūriu... bandoma nagrinėti tam tikrus rezultatus norint nustatyti, kas vyrauja visuomeninių sprendimų priėmimo procese" (17, p.113). Čia akcentuojama konkrečia ir pastebimo elgesio analizė. Tyrinėtojas, pasak Polsby, "turėtų studijuoti realų, buvusį elgesį arba pagal pirminius šaltinius, arba pagal dokumentus, laikraščius ar kitus atitinkamus šaltinius" (p.121). Taigi, pliuralistinė metodologija, Merelman'o žodžiais, "tyrė realų elgesį, akcentuodama veiksmingus apibrėžimus ir iškeldama akivaizdumą. Svarbiausia, atrodė, surasti patikimas išvadas, kurios atitiktų mokslo taisykles" (14, p.451).

(Reikėtų pastebėti, kad žodžius "valdžia", "įtaka" ir kt. pliuralistai linkę vartoti pakaitomis su prielaida, kad kalbama apie "paprastą mintį, kuri atitinka visas šias sąvokas" (7, 5-o p.80). Veikale "Kas valdo?" sakoma "įtaka", nors Polsby dažniausiai kalba apie "valdžią")

Apibrėždami valdžią, pliuralistai pagrindinį dėmesį skiria akivaizdžiam elgesiui, todėl pagrindinių jų uždavinių tampa sprendimų priėmimo analizė. Taigi, Dahl'o nuomone, valdžia gali būti analizuojama tik po "atidžios" daugelio konkrečių sprendimų analizės" (8, p.466). O Polsby rašo: galima suvokti "valdžią" ("įtaka" ir "valdymas" čia yra tvirti sinonimai), kaip vieno veikėjo sugebėjimą paveikti kitą veikėją ar pakeisti tikėtiną būsimų įvykių modelį. Lengviausiai tai gali būti apsvaistytas sprendimų priėmimo situacijose (17, p.3-4).

¹ Kritinių pastabų apie Dahl naudojamą valdžios koncepciją galima rasti Morriss'o darbuose (16).

Polsby tvirtina, kad nurodymas, "kas vyrauja sprendimo prēmime" yra "geriausias būdas nustatyti, kurie individai ar grupės turi "daugiau" valdžios socialiniame gyvenime, kadangi tiesioginis konfliktas tarp veikėjų pateikia situaciją, artimiausią eksperimentiniam testui, kurio tikslas yra nustatyti sugebėjimus daryti įtaką sprendimams" (p.4). Kaip parodo ši paskutinioji citata, manoma, kad "sprendimai" apima "tiesioginį", t.y. tikrą ir pastebimą konfliktą. Taigi Dahl tvirtina, kad hipotezę apie valdančiąją klasę galima griežtai patikrinti tik, jeigu tai yra "...atvejai su svarbiausiais politiniais sprendimais, kuriuose hipotetinio valdančio elito pageidavimai prieštarauja tiems, kuriuos galėtų pateikti bet kuri kita panaši grupė", ir "... tokiais atvejais, kai elito pageidavimai pastoviai vyrauja" (8, p.466). Pliuralistai kalba apie problemų sprendimą iš konkretaus svarbiausių - (key) "problemų rato" - vėl prielaida, kad tokie klausimai yra kontraversiški ir apima tikrą konfliktą. Kaip rašo Dahl, "būtinai, bet nepakankama sąlyga yra tai, kad svarbiausia problema apimtų tikrus prieštaravimus tarp dviejų ar daugiau grupių" (p.467).

Taip mes pamatėme, kad pliuralistai sukoncentruoja dėmesį į elgesį priimant sprendimus svarbiais ar esminiais klausimais, apimančiais tikrus, aiškiai pastebimus konfliktus. Atkreipkite dėmesį, kad ši mintis nėra reikalinga nei Dahl, nei Polsby valdžios apibrėžimams, kurie tik reikalauja, kad A galėtų ar darytų įtaką B. Ir tikrai, veikale "Kas valdo?", Dahl yra gana jautrus valdžios ar įtakos poveikiui, situacijoje, kai nėra konfliktų, jis netgi rašo, kad "grubus asmens atviros ar užmaskuotos įtakos testas, su kuriuo jis dažnai sėkmingai pradėdavo svarbią elgimosi liniją, arba nuneigia opozicijos pasiūlymus, arba pateikia pasiūlymus, kuriems opozicijos nebūna" (9, p.66).² Tačiau tai yra tik vienas iš daugelio pavyzdžių, kai tekstas veikale "Kas valdo?" yra subtilesnis ir gilesnis, nei pagrindiniai conceptualiniai ir metodologiniai autorių ir jų kolegų pareiškimai³. Tai prieštarauja conceptualinei sistemai ir jų metodologijai. Kitais žodžiais tariant, tai atspindi supratimą, kuriuo šis vienmatis požiūris į valdžią nepajėgus išnaudoti.

Pagal šį požiūrį konfliktas yra svarbiausias atliekant eksperimentinę valdžios kompetencijos testą - be jo valdžios vykdymas nebus parodytas. Tarp ko vyksta konfliktas? Atsakymas: tarp pageidavimų, kurie, manoma, buvo suformuluoti sąmoningai, pateikti svarstymui ir todėl gali būti aptikti stebint žmonių elgesį. Dar daugiau, pliuralistai mano, kad interesai turi būti suprasti kaip politiniai pageidavimai - taip interesų konfliktas yra ekvivalentiškas pageidavimų konfliktui. Tai prieš-

² Pabraukta mano (S.L.). Ši pastraipa buvo atvirai kritikuota Morris'o (16).

³ Įdomus pavyzdys yra p. 161 ir p.321. Čia Dahl netiesiogiai nurodo į sprendimų priėmimo procesą, kai rašo apie politinio sluoksnio narių valdžią iš dalies turėdamas tikslą nustatyti, ar klausimas tampa "ryškia visuomenine problema, ar ne".

tarauja prielaidai, kad interesai gali būti neišreikšti ar nepastebėti. Galų gale žmonės gali klysti arba net nežinoti savo interesų. Polsby rašo: "atmesdami "interesų objektyvumo" prielaidą, nesutarimų klasės viduje pavyzdžius mes turėtume vertinti kaip interesų konfliktus klasės viduje, o tarpklasinių sutarimų - kaip tarpklasinių interesų harmoniją. Teigti priešingai būtų klaidinga. Jeigu informacija apie realų visuomenės grupių elgesį nėra tinkamai svarstoma, kai ji skiriasi nuo tyrinėtojo prielaidų, tada net neįmanoma paneigti empirines susisluoksniavimo teorijos (kuri nusako klasinius interesus) prielaidas, todėl jie turi būti laikomi labiau metafiziniais nei empiriniais teiginiais. Prielaida, kad "tikri" klasės interesai gali būti jai priskirti analitiko, leidžia analitikui nustatyti "klaidingą klasinę sąmonę", kai klasės klausimai prieštarauja analitikui" (17, p.22-3)⁴.

Taigi aš darau išvadą, kad vienmatis požiūris į valdžią visą dėmesį sukoncentruoja į elgesį priimant sprendimus, kai yra akivaizdus (subjektyvių) interesų, išreiškiamų atitinkamais pageidavimais politiniame procese, konfliktas.

3. Dvimatis požiūris

Kritikuodami šį požiūrį, Bacharach ir Baratz teigia, kad jis yra ribotas ir tuo remdamiesi pateikia klaidinantį optimistiškai pliuralistinį Amerikos politikos vaizdą. Jie teigia, kad valdžia turi ir veido išraiškas. Pirmojo veido išraiška yra tai, kas jau apsvastyta, t.y. "valdžia yra pilnai įkūnyta ir visiškai atsispindi "konkrečiuose sprendimuose" arba veikloje, tiesiogiai susijusioje su jų priėmimu" (3, p.7). Jie rašo:

"Žinoma, valdžia yra parodoma, kai A dalyvauja priimant sprendimus, kurie veikia B. Valdžia taip pat parodoma, kai A naudoja savo energiją socialinių ir politinių vertybių sukūrimui bei įtvirtinimui ir institucinei praktikai, kuri apriboja visuomeninio svarstymo akiratį politiniame procese tomis problemomis, kurios santykinai nepavojingos A. Tai padaryti A pavyksta tiek, kiek B neleidžiama nors kokiems praktiniams sumetimams esant, pateikti svarstymui klausimus, kurie priėmimo atveju būtų rimtai žalingi A pageidavimų rinkiniui" (p.7).

Jų "centrinis taškas" yra šis: "laipsnis, kuriuo asmuo ar grupė - sąmoningai ar nesąmoningai - sukuria arba įtvirtina barjerus visuomeniniam politinių konfliktų išvedinėjimui, atitinka valdžią, kurią asmuo ar grupė turi" (p.8). Jie cituoja populiarius Schattschneider'io žodžius:

"Visos politinių organizacijų formos turi polinkį išnaudoti tam tik-

⁴ Palyginkite Theodor Geiger'o kritiką su Markso apkaltinimu dėl "teisingų" proletariato interesų, kurie yra nepriklausomi nuo darbininkų norų ir tikslų: čia, rašo Geiger, "baisi tikroji socialinių klasių interesų struktūros analizė - lieka vien religinė manija" (Die Klassenengesellschaft im Schmelztiegel, Cologne and Hagen, 1949, p.133).

ry rūšių konfliktus kitų konfliktų slopinimo sąskaita, nes joms yra būdinga polinkių mobilizacija. Kai kurie klausimai įtraukiami į politiką, kai tuo tarpu kiti yra išmetami" (19, p.71).

Bacharach ir Baratz darbų svarba yra ta, kad jie įveda šią lemiamai svarbią "polinkių mobilizacijos" idėją į diskusiją apie valdžią. Jų žodžiais, "tai yra rinkinys dominuojančių vertybių, įsitikinimų, ritualų ir institucinių procedūrų ("žaidimo taisyklių"), kurios veikia sistemiskai ir nuosekliai tam tikrų asmenų ar grupių naudai kitų sąskaita. Tie, kuriems tai naudinga, turi pranašumą ginant ir remiant savo interesus. "Status quo gynėjai" dažniausiai yra visuomenės mažuma ar elito grupė. Tačiau elitizmas nėra nei iš anksto nulemtas, nei visur esantis: kaip karo Vietname oponentai gali paliudyti, polinkių mobilizacija gali ir dažnai yra naudinga aiškiai daugumai" (3, p.43-4).

Tad ką gi reiškia šis dvimatis požiūris į valdžią? Kaip atrodo jo konceptualinis žemėlapis? Atsakyti į šį klausimą yra sunku, kadangi Bacharach ir Baratz žodį "valdžia" naudoja dviem skirtingom prasmėm. Iš vienos pusės, jie naudoja jį bendrąja prasme turėdami tikslą nurodyti sėkmingą visų rūšių A bandymą valdyti B - tai yra A pasirūpinimą susikalbėti su B. Iš tikrųjų, jie išvysto visą tokių kontrolės formų tipologiją (kuri yra labai įdomi) - formų, kuriose mato vieną iš dviejų veido išraiškų. Kita vertus, vieną šių formų įvardija žodžiu "valdžia" tai, kaip sukalbamumo apsaugojimas grasinimo priemonėmis. Aiškindami jų poziciją, mes galime lengvai pašalinti šią sumaištį pirmąją prasme vartodami žodį valdžia, o antrąją prasme - žodį "prievarta".

Jų "valdžios" tipologija tada apima prievartą, įtaką, autoritetą, jėgą ir manipuliavimą. Prievarta, kaip mes matėme, egzistuoja tuomet, kai A apsaugo B sukalbamumą grasinimais pašalinti "konfliktą dėl skirtingų A ir B vertybių arba veiksmų" (p.24)⁵. Įtaka egzistuoja ten, kur A priverčia B pakeisti savo veiksmus "be paslėpto ar atvirai išreikšto grasinimo susidoroti" (p.30). Situacijoje, susijusioje su autoritetu "gaunamas B sutikimas, nes jis pripažįsta, kad A valdymas yra priimtinas jo paties vertybių sistemos požiūriu - dėl to, kad valdymo turinys yra teisėtas ir nuosaikus arba dėlto, kad jis buvo pateiktas teisėtu ir protingu būdu (p.34, 37). B nenuolankumo atveju panaudojęs jėgą, A pasiekia savo tikslą atimdamas iš B pasirinkimo galimybę sutikti ar nesutikti. Taigi manipuliavimas yra jėgos (kuri skiriasi nuo prievartos, valdžios, įtakos ir autoriteto) "išraiška" arba sąvokos dalis, nes "sutikimas, net ir nesant prisipažinimo iš sutinkančiojo pusės, yra apsprendžiamas jėgos šaltinio arba atkaklaus poreikio jam prigimties" (p.28).

⁵ Apie prievartą žiūrėkite: Robert Nozick. / *Philosophy, Politics and Society*, Oxford: Blackwell, 1972, p.101-135.

Pagrindinis pliuralistų - vienmačio požiūrio į valdžią šalininkų - prieštaištas Bacharach'ui ir Baratz'ui yra daromas dėl elgesio neįvertinimo. Jie tvirtina, kad taip "perdėtai pabrėžiamas iniciatyvos parodymas, sprendimo priėmimas ir veto teisė" ir kaip to rezultatas, "neįvertinama tai, kad valdžia gali būti, o dažnai ir yra vykdoma apsiribojant vien sąlyginai "saugią" klausimų sprendimų priėmimu" (p.6). Kita vertus, jie reikalauja (bent jau savo knygoje - atsakydami kritikams, kurie palaiko nuomonę, kad įeigu B veikimas nepavyksta dėl išankstinės A reakcijos, tai nieko neįvyksta ir turimas "ne - įvykis", kuris netinka empiriniam patikrinimui), kad jų taip vadinami "nesprendimai", apribojantys sprendžiamų klausimų ratą, yra sprendimai patys savaime. Tačiau jie nebūtinai turi būti atviri ir būdingi duotajam klausimui, arba gali būti sąmoningai pateikiami potencialių priešų pašalinimui, apie kuriuos status quo gynėjai gali net ir nežinoti. Toks nežinojimas "visiškai nereiškia, kad valdančioji grupė susilaikys nuo sprendimų organizavimo turėdama tikslą apsaugoti ar įtvirtinti savo dominavimą. Paprastai palaikantys esantį politinį procesą yra linkę panaudoti šį efektą" (p.50).

Įtikinama dvimačio požiūrio analizė apima tiek sprendimų priėmimą, tiek nesprendimų priėmimą. Sprendimas yra "pasirinkimas vieno iš alternatyvių veiksmų" (p.39). O nesprendimas yra "sprendimas, kurio rezultatas yra užmaskuoto arba deklaruoto iššūkio sprendimų priėmėjui dėl vertybių arba interesų, nuslopinimas arba sustabdymas" (p.44). Taigi nesprendimų organizavimas yra "priemonė, kuri gali padėti nuslopinti pasikeitimų poreikį egzistuojančioje visuomenės prioritetų sistemoje dar iki jų pasireiškimo; arba paslėpti tą poreikį; arba sunaikinti, kol jis pasieks vietą, reikalaujančią sprendimo priėmimo; arba, įeigu visa tai nepavyksta, jis sužalojamas ar sunaikinamas politinio proceso sprendimo įgyvendinimo stadijoje" (p.44).

Bacharach ir Baratz iš dalies naujai apibrėžia politinių klausimų ribas. Pliuralistų nuomone, šias ribas nustato politinė sistema, arba jos elitai: kaip rašo Dahl, "negalima tvirtinti, kad politinė problema egzistuoja, kol ji neužvaldo žymios politinių sluoksnių dalies dėmesio" (19, p.92). Stebėtojas pasirenka tam tikrus klausimus, kaip tikrai svarbius arba "svarbiausius", ir su pagarba analizuoja sprendimų priėmimą. Bacharach'ui ir Baratz'ui, priešingai, svarbiau yra nustatyti potencialius klausimus, kuriuos nuo aktualumo apsaugo nesprendimo priėmimas. Jų nuomone, "svarbus" ar "svarbiausias" klausimas turėtų būti aktualus arba labiausiai tikėtinas ir potencialus - klausimas, "kuris taptų iššūkiu valdžiai ar autoritetui šiuo metu valdantiems procesą, kurio pagalba apibrėžiami politiniai rezultatai sistemoje" tai yra tapti "poreikiu nuolat transformuoti sistemos vertybių išdėstymo metodus ir net patį vertybių išdėstymą" (3, p.47-8).

Nepaisant Bachrach ir Baratz analizavimo, esminės priešingybės pliuralistams, juos sieja reikšmingas bendrumas: tikro ir akivaizdaus konflikto akcentavimas. Skirtumas tik toks, kad pliuralistų nuomone, tik sprendimo priėmimas parodo konflikto buvimą, o Bacharach ir Baratz mano, kad tai teisinga ir nesprendimo priėmimo atveju. Jie rašo, kad jeigu "nėra atviro ar paslėpto konflikto, tai turėtų būti padaroma prielaida, kad egzistuoja dominuojančių vertybių išsidėstymo darna, kuri nesprendimo priėmimo atveju yra negalima" (p.49). Jie teigia, kad tokio konflikto nebuvimo atveju "nėra galimybės nustatyti, ar sprendimas yra kliūtis ar apsauga reikalavimui rimtai apsvarstyti pakeitimą, kuris potencialiai grasintų sprendimo priėmėjui" (p.50).

Jeigu "pasirodys, kad paklusnumas status quo yra visuotinis", tai bus negalima "empiriškai nustatyti, ar sutarimas tikras, ar jis buvo pasiektas nesprendimo priėmimo būdu". Toliau jie gana netikėtai priduria, kad "šios problemos analizė yra už politikos analitiko veiklos ribų ir ją galėtų sėkmingai išspręsti nebent filosofai" (p.49).

Ši paskutinė pastaba pakiša mintį, kad Bacharach ir Baratz galbūt abejoja, kad jie turi galvoje tai, jog nesprendimų priėmimo valdžia negali būti vykdoma akivaizdžių konfliktų nebuvimo atveju, arba siekia, kad mes niekada nesužinotume, ar taip buvo. Kaip ten bebūtų, konfliktas, kuris, jų nuomone, būtinas, vyksta tarp interesų tų, kurie susiję su nesprendimo priėmimu ir interesų tų, kuriuos jie pašalina iš dalyvavimo politinėje sistemoje. Kaip galima nustatyti pastarųjų interesus? Bacharach ir Baratz atsako taip: stebėtojas turi nustatyti, ar tie asmenys ar grupės yra tikrai nuskriausti dėl polinkių mobilizacijos, atvirai ar slapta. Atvira skriauda yra ta, kuri jau išreikšta ir pagimdė problemą politinės sistemos viduje, o paslėptoji dar tebėra už sistemos ribų.

Ši problema "nebuvo pripažinta "verta" visuotinio dėmesio ir polemikos", bet ji yra "pastebima" tyrinėtojiui net neišsivysčiusioje formoje" (p.49). Kitais žodžiais, Bacharach ir Baratz turi platesnę "interesų" koncepciją nei pliuralistai, nors ji išlieka labiau subjektyvius nei objektyvius interesus išreiškianti sąvoka. Kai pliuralistai interesais laiko politinius pageidavimus, pateiktus visų piliečių, kurie "laikomi" esančiais politinės sistemos viduje, Bacharach ir Baratz interesais laiko ir pageidavimus pateiktus elgesiui tų, kurie dalinai ar pilnai išstumti iš politinės sistemos, atviros arba užslėptos skriaudos forma. Abiem atvejais daroma prielaida, kad interesai yra sąmoningai suformuluoti ir akivaizdūs.

Taigi aš darau išvadą, kad dvimatis požiūris į valdžią apima kvalifikuotą pirmojo požiūrio elgesio aspekto kritiką (aš sakau - kvalifikuotą, nes tebemanoma, kad nesprendimo priėmimas yra sprendimo priėmimo forma), ir tai įgalina apsvarstyti, koku būdu sprendimai netampa

potencialiom problemom, susijusiom su akivaizdžiais (subjektyvių) interesų konfliktais. Subjektyvūs interesai būna įkūnyti politiniuose pa-
geidavimuose ir pusiau politiniuose nusiskundimuose.

4. Trijų matavimų požiūris

Nėra jokių abejonių, kad dvimatis požiūris į valdžią turi svarbų pranašumą prieš vienmatį požiūrį: į valdžios santykių analizę įtraukiamas klausimas apie politinės dienotvarkės valdymą ir būdus, kaip išvengti potencialių prieštaravimų įtraukimo į politinį procesą. Bet jis, mano nuomone, yra ne mažiau netinkamas dėl trijų priežasčių.

Pirmiausia, biheviorizmo kritika yra per daug kvalifikuota, arba, kitaip sakant, ji pernelyg atsidavusi biheviorizmui - tai yra atviro, "tikro elgesio" studijoms, kai "konkretūs sprendimai" konfliktinėse situacijose vertinami pragmatiškai. Siekiant įsisavinti visus potencialių prieštaravimų pašalinimo iš politinės dienotvarkės atvejus, pateikiamas klaidinantis vaizdas to, kaip individams ir, galų gale, grupėms ir institucijoms sekasi pašalinti šiuos klausimus iš politinio proceso. Sprendimai yra sąmoningi ir apgaulingi individų daromas pasirinkimas tarp alternatyvų, kai sistemos polinkiai gali būti mobilizuoti, atgaivinti ir sustiprinti. Tokiu būdu nelieka galimybės atskirų individų sąmoningam pasirinkimui, nei tikėtiną rezultato pasirinkimui. Kaip pripažįsta patys Bacharach ir Baratz, status quo gynėjų dominavimas gali būti toks saugus ir paplitęs, kad jie gali net nežinoti apie potencialius iššūkius jų padėčiai ir tuo pačiu apie alternatyvas egzistuojančiam politiniam procesui, kurio polinkių palaikymui jie dirba. Kaip "valdžios ir jos pasekmių tyrinėtojai", jie rašo: "mums nėra taip svarbu, ar status quo gynėjai savo valdžią panaudoja sąmoningai, mums labiau rūpi, kaip jie tą valdžią vykdo, ir kokią įtaką tai daro politiniam procesui ir kitiems veikėjams politinės sistemos viduje" (3, p.50).

Be to, polinkių sistema palaikoma ne tik individualiai pasirinktų veiksmų seka, bet svarbiausia, kad ir socialiai struktūrišku ir kultūringumu pagrįstu grupių elgesiu, bei pritaikymu institucijų, kurios galėtų iš tiesų tapti individų neveiklumo įrodymu. Bacharach ir Baratz seka pliuralistais įtvirtindami pernelyg metodologiškai individualistinį požiūrį į valdžią. Vieni ir kiti seka Max Weber'iu, pagal kurį valdžia yra individualios valios realizavimo tikimybė, nepaisant kitų pasipriešinimo, o sugebėjimas tvarkyti politinę dienotvarkę ir pašalinti potencialius prieštaravimus negali būti kompetentingai nagrinėjamas, nebent jame įžiūrima kolektyvinių jėgų ir socialinių įsipareigojimų funkcija⁶. Tiesą sa-

⁶ Žr. knygoje "Individualism (Oxford: Blackwell, 1973), 17 skyrius. Palyginkite su Dahrendorf'o sprendimu "sekti... naudingais ir išmintingais Max Weber'io svarstymais", pagal kuriuos "pagrindinis valdžios ir autoriteto skirtumas yra tas, kad valdžia iš esmės yra susijusi su asmenybėmis, o autoritetas susijęs su socialine padėtimi ir vaidmeniu".

kant, čia yra du skirtingi atvejai. Pirma, tai yra kolektyvinio veiksmo fenomenas, kai kolektyvinis (ar grupė, pvz., klasės, ar institucijos, pvz., politinės partijos arba pramoninės korporacijos) veiksmas ar politika yra išreiškiami, bet nepriskiriami tam tikriems individų sprendimams arba elgesiui. Antra, tai "sistemos" ar organizacinio efekto fenomenas, kai, Schrattscheider žodžiais tariant, polinkių mobilizacijos rezultatai priklauso nuo organizacijos formos. Žinoma, tokie kolektyvai ir organizacijos yra sudaryti iš individų - bet valdžia, kurią jie vykdo, negali būti paprasčiausiai paaiškinta individų sprendimais ar elgesiu. Kaip glaustai išdėstė Marksas, "Žmonės kuria savo istoriją, bet jie to nedaro taip kaip jie nori; jie nedaro tai laisvai pačių pasirinktomis aplinkybėmis, bet tik tomis aplinkybėmis, kurios buvo perduotos praeities"⁷.

Antras dalykas, kodėl dvimatis požiūris į valdžią nėra pakankamas, yra valdžios sąryšyje su tikrais, akivaizdžiais konfliktais. Šiuo požiūriu net pliuralistų kritikai per daug priartėja prie savo varžovų⁸ (abeji jie seka Weber'iu, kuris, kaip matėme, akcentavo kieno nors valios realizavimąsi, nežiūrint į kitų priešinimąsi). Šis realaus konflikto, kaip būdingo valdžiai reikalavimas, netiks dėl mažiausiai dviejų priežasčių.

Pirma, Bacharach'o ir Baratz'o analizėje dvi valdžios rūšys tokio konflikto nesukelia; būtent, manipuliavimas ir autoritetas, kuriuos jie suvokia kaip "priežastinį sutikimą" (3, p.20), nors kitur jie įvardija tai kaip priežastį "įmanomiems vertybių konfliktams" (p.37).

Antra, yra labai netesinga manyti, kad valdžia pasireiškia tik tokių konfliktų atveju. Trumpai kalbant, A parodo valdžią B, priversdamas B daryti tai, ko jis nenori, be to, jis dar parodo valdžią darydamas įtaką jo norams. Iš tiesų, priversti kitą ar kitus norėti to, ko tu nori, kad jie norėtų, reiškia išgauti jų sutikimą valdyti jų mintis ir troškimus. Ar tai nėra pats didžiausias valdžios pasireiškimas? Visai nebūtina diskutuoti apie PUIKŲ NAUJĄ PASAULĮ arba B.F.Skinner'io pasaulį, norint suprasti, kad yra mažesnis absoliučių ir didesnis žemiškų minčių valdymo formų skaičius valdant informaciją, masines informacijos priemones ir socializuojant. Ironiška, kad puikiausių šio fenomeno aprašymo pavyzdžių galima rasti veikale "Kas valdo?". Aptarkime "patricijų" valdymą devynioliktojo šimtmečio pradžioje: "Elitas, atrodo, turi labiausiai reikalingą iš visų bruožų - nusiteikimą, kurį palaiko net masės, kad jų teisė valdyti yra teisėta (9, p.17). Dahl įžiūri šio fenomeno veikimą

⁷ (R.Dahrendorf. *Class and Class Conflict in Industrial Society* (London, 1959, p:166). Marx and Engels, *Selected Works* Moskow, 1962, vol.1, p.247.

⁸ Šis ryšys yra aiškiai parodytas knygoje "Valdžia ir skurdas" (3), ypač p.49-50), kaip atsakas į pliuralistų kritiką straipsnyje apie nesprendimus. Žr. Merelman /14/ ir Bacharach ir Baratz (p.1268-9) ir Merelman (p.1269) laiškus žurnalo "American Political Science Review", 62(1968) redaktoriui.

ir šiuolaikinėmis "pliuralistinėmis sąlygomis - jis sako, kad lyderiai "ne tik atsižvelgia į rinkėjų pasiūlymus, bet ir formuoja juos" (p.164), arba, "beveik visi suaugę gyventojai mokyklose iki tam tikro laipsnio buvo supažindinti su kokia nors teorija" (p.317), ir t.t. Klaida, atrodo, ta, kad tiek Bacharach ir Baratz, tiek pliuralistai mano, kad iš to, jog valdžia, kaip jie ją apibrėžia, pasirodo tik realių konfliktų atvejais, seka, kad realūs konfliktai valdžiai yra būtini. Bet tai paneigia svarbiausią dalyką - kad efektyvus ir užmaskuotas valdžios panaudojimas turi visų pirma apsaugoti nuo konfliktų kilimo.

Trečias dalykas, dėl ko dvimatis požiūris į valdžią nėra pakankamas, yra artimai susijęs su antruoju: reikalavimas, kad nesprendimų priėmimo galingumas pastebimas tik ten, kur yra nusiskundimų dėl nepatekusių į politinį procesą problemų. Jeigu stebėtojas negali atskleisti nusiskundimų, jie turi pripažinti, kad čia yra "tikras" susitarimas dėl vertybių paskirstymo. Manoma, jei žmonės nesiskundžia, tai jie ir nesidomi tuo, ar yra nuo valdžios nukentėjusių. Bet to nepakanka. Visų pirma, kas bet koku atveju yra nusiskundimas - suformuluotas reikalavimas, grindžiamas politinėmis žiniomis, netiesioginis skundas, kylantis iš kasdieninio patyrimo, miglota nerimo nuojauta ar netekimo jausmas?^{12/} Antra, kai žymiai svarbiau, ar žmonių apsaugojimas nuo nusiskundimų turėjimo, koreguojant supratimą, pažinimą ir pageidavimus taip, kad jie priimtų savo vaidmenį egzistuojančioje santvarkoje dėl to, kad jie negali matyti ar įsivaizduoti tam kitų alternatyvų, arba dėlto, kad jie mano situaciją esant natūralia ir nepakeičiama, ar dėl to, kad jie vertina ją kaip dievo skirtą ir naudingą, nėra aukščiausias ir užmaskuotas valdžios pasireiškimas. Pripažinti tai, kad nusiskundimų nebuvimas yra tapatus tikram susitarimui, reiškia atmesti galimybę netikro susitarimo definicinio įsako pagrindu.

Apibendrinant galima pasakyti, kad trimatis požiūris į valdžią yra visa pirmųjų požiūrių pagrindu daromų veiksmų⁹, kaip per daug individualių, kritika; ji suteikia galimybę apsvarstyti įvairius būdus, kurių atveju potencialūs prieštaravimai neįsileidžiami į politiką: pvz., visuomeninių jėgų veikimo ir institucinės praktikos būdus, ar individualių sprendimų priėmimo būdus. Be to, tai gali įvykti be realaus įsidėmėtino konflikto, kurio galima sėkmingai išvengti, nors dar yra numatomų potencialaus konflikto požymių. Bet ta potencija gali likti niekad nerealizuota. Galimas užslėptas konfliktas, kurio esmė glūdi prieštaravime

⁹ Aš vartoju "elgesio" ("behavioural") terminą anksčiau nurodyta siauresne prasme, nusakant atvirą ir akivaizdų elgesį priimančiais konkrečiais sprendimais. Žinoma, platesne trimatžio požiūrio į valdžią prasme "elgesys" (veikla ir neveiklumas, sąmoningas ir nesąmoningas, realus ar potencialus) pateikia valdžios kompetencijos įrodymus (tiesioginius arba netiesioginius).

tarp interesų tų, kurie valdžioje, ir tikrų interesų tų, kurie prie jos nepriešingi¹⁰.

Pastarieji galbūt neišreiškia arba net nesuvokia savo interesų, bet, kaip aš parodysiu vėliau, tokių interesų nustatymas visada remiasi empiriškai patvirtinamomis ar atmetamomis hipotezėmis. Čia pateikiami visų trijų anksčiau aptartų požiūrių į valdžią skiriamieji bruožai:

Vienmatis požiūris

Akcentuojami aspektai:

- a) elgesys,
- b) sprendimų priėmimas,
- c) (svarbiausios) problemos,
- d) akivaizdūs (atviri) konfliktai,
- e) (subjektyvūs) interesai, matomi kaip politiniai pageidavimai, atskleisti dalyvavimu politiniame procese.

Dvimatės požiūris - (kvalifikuota) elgesio aspekto kritika.

Akcentuojami aspektai:

- a) sprendimų priėmimas ir nesprenimų priėmimas,
- b) problemos ir potencialios problemos,
- c) akivaizdūs (atviri ir užmaskuoti) konfliktai,
- d) (subjektyvūs) interesai, pasireiškiantys politiniais pageidavimais arba nusiskundimais.

Trimatis požiūris - elgesio aspekto kritika.

Akcentuojami aspektai:

- a) sprendimų priėmimas ir politinės dienotvarkės kontroliavimas (nebūtinai priimančios sprendimus),
- b) problemos ir potencialios problemos,
- c) akivaizdūs (atviri ir užmaskuoti) ir slapti konfliktai,
- d) subjektyvūs ir realūs interesai.

¹⁰ Šis konfliktas apibūdinamas kaip užslėptas manant, kad turėtų būti konfliktas tarp valdžią vykdančių ir pavaldžių jiems asmenų norų ar pageidavimų, kai pastarieji sužino apie savo interesus. (Mano vartojami užslėpto konflikto ir realių interesų terminai turi būti nepainiojami su Dahrendorf'o vartojamais "objektyviais" ir "slaptais antagonistiniais interesais, sąlygojamais būdingos socialinės padėties" reikalavimais koordinuojamose asociacijose, šie interesai priklauso nuo (individo) sąmonės orientacijos" (žr. Dahrendorf, p.174, 178). Tai, ką aš tvirtinu esant empiriškai patikrinamu dalyku, Dahrendorf priima kaip sociologinį.

Bibliografija

1. Peter Bachrach and Morton S. Baratz, 'The Two Faces of Power', *American Political Science Review*, 56 (1962) pp. 947-52.
2. _____, 'Decisions and Nondecisions: An Analytical Framework', *American Political Science Review*, 57 (1963) pp. 641-51.
3. _____, *Power and Poverty. Theory and Practice* (New York: Oxford University Press, 1970).
4. Samuel Beer, *Modern British Politics* (London: Faber, 1965).
5. Roderick Bell, David V. Edwards and R. Harrison Wagner (eds), *Political Power: A Reader in Theory and Research* (New York: The Free Press; London: Collier Macmillan, 1969).
6. Matthew A. Crenson, *The Un-Politics of Air Pollution: A Study of Non-Decisionmaking in the Cities* (Baltimore and London: The Johns Hopkins Press, 1971).
7. Robert A. Dahl, 'The Concept of Power', *Behavioral Science*, 2 (1957) pp. 201-5.
8. _____, 'A Critique of the Ruling Elite Model', *American Political Science Review*, 52 (1958) pp. 463-9.
9. _____, *Who Governs? Democracy and Power in an American City* (New Haven and London: Yale University Press, 1961).
10. Frederic W. Frey, 'Comment: On Issues and Nonissues in the Study of Power', *American Political Science Review*, 65 (1971) pp. 1081-101.
11. W. B. Gallie, 'Essentially Contested Concepts', *Proceedings of the Aristotelian Society*, 56 (1955-6) pp. 167-98.
12. Lewis Lipsitz, 'On Political Belief: The Grievances of the Poor', in *Power and Community: Dissenting Essays in Political Science*, ed. Philip Green and Sanford Levinson (New York: Random House, Vintage Books, 1970).
13. R. T. McKenzie, *British Political Parties: The Distribution of Power within the Conservative and Labour Parties*, 2nd rev. edn. (London: Heinemann, Mercury Books edition, 1964).
14. Richard M. Merelman, 'On the Neo-Elitist Critique of Community Power', *American Political Science Review*, 62 (1968) pp. 451-50.
15. C. Wright Mills, *The Causes of World Three* (London: Secker & Warburg, 1959).
16. Peter Morriss, *Power in New Haven: A Reassessment of* (1972) pp. 457-65.

17. Nelson W.Polsby, *Community Power and Political Theory* (New Haven and London: Yale University Press, 1963).

18. _____, 'COMMUNITY: The Study of Community Power', *International Encyclopaedia of Social Sciences*, vol 3 (New York: Macmillan and Free Press, 1968) pp. 157-63.

19. E.E.Schattschneider, *The Semi-Sovereign People: A Realist's View of Democracy in America* (New York: Holt Rinehart & Winston, 1960).

20. Raymond E.Wolfinger, 'Nondecisions and the Study of Local Politics', *American Political Science Review*, 65 (1971) pp.1063-80.

21. _____, 'Rejoinder to Frey's "Comment"', *American Political Science Review*, 65 (1971) pp.1102-4.